

ZABILJEŠKE UZ STAROFRANCUSKI LEKSIK

VERA GERERSDORFER
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 804.0-3:804.0(091)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1992-09-09
Received

Članak sadrži tri zabilješke, koje je autor pradio prilikom sređivanja leksičkog gradiva za *Starofrancusko-hrvatski rječnik*. One se odnose na: 1. proučavanje starofrancuskog leksika; 2. starofrancuske rječnike; 3. bibliografiju leksikoloških proučavanja starofrancuskog jezika.

Temu *prve* zabilješke čini osvrt na dosadašnje rezultate, ali i manjkavosti dvaju pristupa proučavanju leksikološke problematike starofrancuskog jezika: tradicionalnog "klasičnog" i individualnog znanstvenog pristupa.

Druga zabilješka sadrži kritičku analizu kvaliteta starofrancuskih rječnika s obzirom na njihovu primjenljivost u praktičkim leksikološkim i leksikografskim istraživanjima.

Treća zabilješka bavi se pitanjem nužnosti i potrebe bibliografije starofrancuskih leksikoloških proučavanja i njihovih rezultata.

Karakteristični primjeri potkrepljuju nova stanovišta, tumačenja i zaključke.

Konačno, rad ima za cilj proširiti uski okvir domaće znanstveno-stručne literature o problematici srednjovjekovnog francuskog jezika, koja ne silazi s repertoara svjetskih romanističkih istraživanja.

Usporedo s prikupljanjem i sređivanjem leksičkog gradiva za *Starofrancusko-hrvatski rječnik* (oko 43.000 riječi, fraza i natuknica) bilježili smo i neka zapažanja, koja se odnose na: 1. proučavanje starofrancuskog leksika; 2. starofrancuske rječnike i, 3. bibliografiju leksikoloških proučavanja starofrancuskog jezika.

1. *Proučavanje starofrancuskog leksika*. Svaka znanstvena metoda sadrži jednu stanovitu individualnu koncepciju na području istraživanja. U odnosu na proučavanje starofrancuskog leksičkog blaga ova konstatacija znači da se metodologijski pristup raščlanjivanju njegovih sastavnih dijelova može temeljiti na tradicionalnom "klasičnom", tako i na individualnom znanstvenom pristupu. O tome svjedoči znanstveno-stručna literatura. Primjerice, pojava sinonimije, koja predstavlja veliko bogatstvo u jezicima uopće, a u starofrancuskom jeziku posebice, sustavno se obrađuje već po tradiciji po kojoj se sinonimi kao i homonimi smatraju bitnim sastavnim dijelovima starofrancuskog rječnika. U njemu je sinonimija zastupljena čak i među sufiksima: *laidece, laidesse, laidete*,

laidor, laidure, dok u suvremenom francuskom jeziku postoji samo jedan oblik *laideur*.

U nekim određenim značenjskim krugovima ili kontekstima uočljiv je čitav koncentrat sinonima. To su globalno uzevši dva oprečna konteksta: jedan s negativnim značenjskim nabojem, a drugi na razini afektivnog dvorskog rječnika. Benoît de Sainte-Maure u XII. stoljeću navodi 7 sinonima za "lud", 10 sinonima za "ubiti", 17 sinonima za "boriti se, pobijati", 18 sinonima za "navaliti", 37 sinonima za "borba". U dvorskom rječniku pak pojam životnog veselja izražava 27 glagola.¹

Prava "vegetacija" sinonima buja primjerice također i u krugu semantičkog polja "varanja", "laganja", "spletkarenja", "obmanjivanja" i tome slično. Rezultat naše raščelambe je sljedeći: 83 sinonima za "varati", "prevariti", "nasamariti" itd.; 155 sinonima za "varanje", "prijevara", "obmana", "sinicalica", "spletka", "laž" itd.; 32 sinonima za "varalica", "zavodnik" itd.; 22 sinonima za "varav", "varljiv", "prijevaran", "lažan" itd.

Stanoviti broj sinonima te vrste izražava i uže značenje, kao npr. "varati u igri" (6 sinonima) ili "varanje u igri ili na kocki" (4 sinonima) ili pak posebne preljeve (nijanse) suženog značenja kao *feire son panier* "varati sitnim novcem". Još danas u austrijskom kolokvijalnom jeziku *sich Korberlgeld machen* znači "varati sitnišem, osobito na tržnici".

Bogatstvo sinonima dovodi se u vezu s rascjepkanošću galoromansko-franačkog teritorija na veliki broj dijalekata, osobito do njegova ujedinjenja 1271. godine. Iz njih prenosile su se i unosile nove leksičke tvorbe i oblici u međusobno isprepletene tokove svih vrsta komunikacijskih gibanja u cijeloj zemlji. U procesu umnožavanja broja sinonima posredničku ulogu je imao i suodnos između dijalekta i govornog jezika, koji je isto tako bio dijalekatski obojen i prožet provincijalizmima.²

Drugi uzrok bio bi način mišljenja u slikama, simbolima i alegorijama. Iz njega proistekli su maštovitiji, bizarniji izrazi od kojih neki obilježavaju negativnim emocijama prožeti odnos prema izraženom negativnom pojmu. Tako je opća imenica *renart* od germanskog vlastitog imena Reinhard etimon izvedenica *renardie, renardise* u značenju "lukavstvo", "himba", "laž", "carstvo laži", "lukavost", itd. Ona je potisnula starofrancuski naziv za lisicu, latinizam *goupil*, koji je, međutim, ipak ostao sačuvan u oblicima *golpillette* i *golpilnage* "lopovština".

¹Usp. W. von Wartburg, *Évolution et structure de la langue française. Cinquième édition*. Bern. A. Francke, 1958, 98, 99 i S. Ullmann, *Précis de sémantique française. Troisième édition*. Bern. A. Francke S. A. 1965, 189.

²Prodor dijalektizama u francuski jezik tema je članka Kurta Baldingera, *Contribution à une histoire des provincialismes dans la langue française* (s veoma bogatim bibliografskim referencijama za sve provincije) u *RLiR, Bd. 21, 1957*. (bez oznake stranice), Malo proučavani problem odnosa starofrancuskog književnog jezika i dijalekata pak raščlanjuje stara studija Gertrude Wacker, *Über das Verhältnis von Dialekt und Schriftsprache im Altfranzösischen*. Berlin, 1916. O značenju dijalekata za početke francuske pismenosti vidi još Karl Vossler, *Frankreichs Kultur und Sprache*. Heidelberg, 1929, 6 sq.

Tradicionalno leksikološko tumačenje ne može dati odgovor na pitanje zašto se takav veliki broj sinonima pojavljuje na prikazanom semantičkom polju. Tradicionalni pristup to pitanje doduše i ne postavlja, buduća da mu je cilj registriranje činjenica i stanja unutar rječnika, i to prvenstveno na temelju njegovih tradicionalnih kategorija riječi: sinonima, homonima, dijalektizama, posuđenica, pučkih i učenih riječi. Nasuprot tome individualni znanstveni pristup, koji implicira istraživačevo individualno zanimanje za dublje poniranje u probleme, u ovom slučaju koncentrata sinonimije na spomenutom području, pokretnut će pitanje i uzročnosti ove pojave.

Prva etapa u procesu na taj način koncipiranog pristupa je traganje za *izvanjezičnim* uvjetima, što se može samo interdisciplinarno realizirati s psihološkog, povijesnog, pravnog i drugih aspekata. Individualni temperament, individualni mentalitet ljudi u uvjetima jednog zasebnog povijesnog razvitka morali su utjecati na način oblikovanja i cijelog kompleksa individualnih izražajnih sredstava na odvojenim značenjskim područjima. Možda podsvjesno ljudi su upravo htjeli skrenuti pažnju na zlo i izraziti sve varijante njegova djelovanja što sugestivnijim i što raznovrsnijim riječima: eufemističkim, metaforičkim, ironičnim, groteskno-komičnim, dramskim frazeološkim konstrukcijama. No moglo bi se pomisliti i na to da je prosječni *homo maedievalis* bio opterećen moralnim slabostima i porocima i da prebogata sinonimija negativnog značenjskog polja, uopće, upravo to stanje autentično izražava. Tako bi se moralni lik čovjeka francuskog srednjeg vijeka u svjetlu što većeg broja takvih leksičkih podataka mogao pojaviti u relativno vjerodostojnoj rekonstrukciji. Ali, to više nije teren isključivo leksikoloških istraživanja.³

Primjer koji je ovdje bio predstavljen navodi na sljedeći *zaključak*: veliki dio starofrancuskog leksika ostao je još i danas neistražen, to jest u svojim temeljnim slojevima još nedovoljno određen i definiran. To prvenstveno potvrđuju navodi leksikološke bibliografije, naime, da su neki njegovi veoma značajni sastavni leksički elementi leksikološki samo marginalno dodirnuti ili *nisu* uopće uključeni u sustavno proučavanje. To je slučaj leksičkih skupina na koje ćemo se sažeto osvrnuti u daljnjem tekstu.

Denominali ili *denominativi*. Izvedenice (glagol ili druga riječ) od imena, *nomena*, tvore karakterističnu kategoriju izraza i izričaja, koji su bili osobito bogatstvo starofrancuskog rječnika. U njima se odražava jezični osjećaj starih Franaka. "Na početku bijaše slika" - tako bi se mogao definirati sadržaj tog drevnog *Sprachgeföhla*. Bio je prvenstveno usmjeren prema slikama i vizijama vanjskog svijeta kakav se prikazivao ljudima. Slikama statičnim, sugestivnim, evokativnim a i provokativnim. Njih ništa nije bolje i neposrednije moglo izraziti nego imenica često modificirana i kombinirana s glagolskim oblikom gotovo na poetski način.

³Jedini rad, koji se bavi pitanjem bogatstva sinonima u okviru semantičkog polja "laganje", "varanje", "prijevara" itd., koliko mi znamo, jest onaj Johanessa Dietricha Schleiera, *Der Wortschatz von List und Betrug im Altfranzösischen und Altprovenzalischen. Romanische Versuche und Vorarbeiten. Romanisches Seminar der Universität Bonn*, 1961, 265. Izdanje je davno iscrpljeno.

Starofrancuski leksik nosi u sebi temeljnu korelaciju: *vizija (slika) - imenica*. Starofrancuski leksik davao je prednost direktnom obraćanju sugovorniku, njegovoj imaginaciji i osjećajima, a ne inteligenciji. Starofrancuski jezični izraz je nominalni izraz.⁴

Poslije propasti srednjovjekovlja, zauvijek propade i veliki dio iznimnog leksičkog blaga (povijesnog) francuskog jezika: veliki broj slikovitih i vizualno sugestivnih riječi, koje su stvorili srednjovjekovna civilizacija i jezični osjećaj srednjovjekovnog čovjeka. Od starih denominala nije ostao sačuvan ni jedan. Rječnik modernog francuskog jezika pretrpio je kvantitativno i kvalitativno osiromašenje.

P r i m j e r i: *amaistrer, amaistroier (maistre)* "(za)gospodariti", *ao(u)rser(ours)* "ponašati se kao medvjed", *arochier(roche)* "kamenovati", bacati kamenje", *assener (sen "pamet", "razum")* "dovesti pameti", "opametiti (se)";

- *chatoner (chat)* "hodati kao mačka", *a chatons* adv. lok. "poput mačke", "oprezno kao mačka", *corbiner, corbeter (corb)* "graktati kao gavran", *corteier, cortoyer (cort, ključna riječ dvorskog vokabulara)* "živjeti na dvoru";

- *debeller (lat. bellum)* "u ratu pokoriti", "potčiniti", *decerveler (cervel)* "izbiti mozak iz glave", "ubiti (se)", *deglaiver (glaive "mač", i danas)* "mačem probosti", "ubiti", *desdruir (dru "drugi", "prijatelj", ključna riječ dvorskog rječnika)* "prestati biti prijateljem", *desriver (rive)* "skrenuti vodu, rijeku iz korita, s obale", "poplaviti"; *desrochier (roche)* "stropošati se", "skotrljati se s vrha stijene, litice";

- *emmonder (monde)* "osjećati sklonost, ljubav prema ovozemaljskom svijetu", "ulijevati naklonost prema ovozemaljskim stvarima", *emmugelier, emuguer (danas muguet "đurdica")* "mirisati kao đurdica", *enchevalcier (cheval)* "uzjahati konja", *enchevaler (cheval)* "posaditi na konja", *enfiefier (fief, ključna riječ feudalnog rječnika)* "dati leno ili feud u posjed ili kao miraz", *enfraisier (fraise)* "ukrasiti (jednom) jagodom", *enlandoner (landon "košarica s poklopcem")* "objesiti psu oko vrata košaricu s poklopcem", *enromancier (romanice)* "(na)pisati na pučkom jeziku", *entester (teste)* "udariti u glavu", "uvrtjeti u glavu", *entoitier (toit)* "staviti pod krov", "smjestiti pod svojim krovom", "primiti u kuću", *entombeler, entomber (tombe)* "položiti u grob", *enverrer (verre, kao danas)* "ukrasiti staklom", "ubiti gutanjem komadića stakla";

- *fiever (fief)* "dati, pokloniti leno, feud", *fondefler (fondefle "kamenobacač")* "gađati iz kamenobacača";

- *glaioler (glaie "perunika" - danas glaieul)* "posipati, kititi perunikama", *graper (grape "grozd", danas grappe)* "brati grožđe", *guimpler (guimpe "kapa, koja je pokrivala sljepoćnice i vrat" - danas guimpe "naprsnik, kolir redovnica", "kratka bluza")* "ući u samostan" doslovno: staviti na glavu "guimpe";

⁴O tome smo pisali u našoj strojopisnoj disertaciji *Les constructions nominales en ancien et moyen français*. Zagreb 1965. V. i naš članak "Types nominaux sensoriels dans le français du Moyen Age", *Filološki pregled*, 1966, I-IV, 160 sq.

- *hoer* (*hoe* "pijuk") "kopati zemlju pijukom", *huver* (*huve*) "staviti na glavu kapu ili koprenu opatica";

- *langueter* (*langue*) "micati jezikom", "brbljati"; *latiner* (*latin*) "govoriti ili pisati latinski";

- *maisonner* (*maison*) "graditi, zidati kuću", *mastiner* (*mastin* "pas čuvar ili ovčarski pas") "postupati kao s psom";

- *nasillier* (*nasille*, danas *nasiller* "govoriti kroz nos") "šmrkati", "šmrcati", "(u)seknuti se";

- *orbatre* (*or*) "kovati zlato", *ostoier* (*ost, cas sujet oz* "čete, vojska") "voditi čete ili rat", "ratovati";

- *parenter* (*parent* - i danas "rođak") "postupati ili ponašati se rođački, kao rođak, kao rod"; *pilorisier* (*pilorin* "stup sramote" - danas *pilori*) "vezati za sramotni stup";

- *rochier* (*roc, roche*) "kamenovati", "valjati kamenje", *rosier* (*rose*) "biti rumen kao ruža", "imati boju ruže", *roter* (*rote*) "svirati na roti", *rotruengier* (*rotruenge*) "pjevati vrstu pjesme s napjevom";

- *siecler* (*siecle* "svijet"; "stoljeće") "živjeti svjetski", "družiti se sa svijetom", "uživati u svijetu", "živjeti stoljećima", *soriser* (*soris*, danas *souris*) "loviti miševе";

- *tempester* (*tempeste*, danas *tempête*) "podići oluju", "slomiti, oboriti u vihoru, oluji", *toitier* (*toit*) "staviti krov na", "primiti pod (svoj) krov", *toseter* (*tose* "djevojka") "udvarati djevojci", *tropeler* (*trope, tropel*, danas *troupe*) "skupiti, sabiti u gomilu, stado, krdo", "dići vojsku", *turlueter* (*turluete*) "svirati duple, gajde";

- *venteler* (*vent*) 1. "lepršati na vjetru", 2. "graditi brane, ustave" (*ventele*), *vilener* (*vilain*) "ponašati se prostački, kao prostak", "postupati kao s prostakom", *vieler* (*viele*) "svirati na vieli", *virir* (lat. *vir* "čovjek", "muškarac") "biti muževan", "omuževiti se".

Iako rjeđe zastupljeni, u zasebnu leksičku skupinu mogu se uvrstiti latinizmi, kojih je značenje bilo etimologijski točno determinirano. To su riječi koje žive i danas u modernom francuskom jeziku u istom obliku, ali ne i u istom značenju. Takva je npr. imenica *declaration* u starom, *déclaration* u suvremenom francuskom jeziku. Dok potonja riječ znači "objava", "oglas", "izjava", "deklaracija", "očitovanje", u starofrancuskom *declaration* i *declarement* znače "razjašnjenje", "pojašnjenje", "tumačenje", a *declairer*, *declarcier* i *declarcir* "razjasniti", "pojasniti", "tumačiti" - sve u etimologijskom značenju pridjeva *clarus* "jasan", "bistar", "razgovjetan" itd. Ili, riječ *discretion*, koja danas (*discrétion*) znači "opreznost", "obzir(nost)", "razboritost", "suzdržljivost" itd., u starom jeziku značila je "razlikovanje", "razlika", "različita svojstva", "dijeljenje" itd. prema značenju od *discernere* "razlikovati", "razlučiti", "razdvojiti". Danas *révolte* znači "(po)buna", "ustanak", fig. "uzbuna", "kovitlac", nekada "okretanje natrag", "vraćanje (natrag)" -*re volvere*. Ovamo spada i imenica *saison*, danas "godišnje doba", "doba", "sezona" itd. Primarno značenje starofrancuske imenice

sezon bilo je "posjed(ovanje)", "blagostanje", "uspjeh", "procvat", u XII. stoljeću i "povoljan vremenski trenutak". Latnski izvor ove imenice nije točno određen. *Abstractum humanité* u srednjem vijeku imalo je veoma konkretno značenje "život", "genitalije", "spol": *humus-homo-humanitas* nisu bili nikakve apstrakcije, nego jasni, precizni pojmovi "čovjek i njegova priroda", "ljudska priroda", "život".

Ne mali broj starofrancuskih riječi nije još ni danas značenjski točno identificiran. O tom svjedoče definicije u starofrancuskim rječnicima. One su ili nepotpune ili uopćene ili opisne. Takve su definicije nazivlja: glazbala, ratnih strojeva, feudalnih nameta, društvenih igara i imena mnogih ptica, riba, minerala, tkanina i bolesti.

P r i m j e r i : *noble* "vrsta glazbala", "sorte d'instrument de musique" po definiciji starofrancuskih rječnika. O kakvom se konkretnom glazbalu radi, ne može se znati. *Bible*, *chevrete*, *chalabre* itd. "ratni stroj", "machine de guerre"; *berete*, *pecque*, *reversee* itd. "vrsta igre", "sorte de jeu"; *nac*, *reyte*, *torchboine* itd "vrsta tkanine", "sorte d'étoffe"; *petre* "vrsta začina", "sorte d'épice"; *ridole* "vrsta bolesti", "sorte de maladie" itd. Poneki ihtionimi iskazani su nešto preciznije, npr. *tumbe* "vrsta crvenog barbuna", "sorte de rouget". No većina označenih pojmova i predmeta ostaju *per definitionem* nejasni i zato se ne mogu adekvatno sa starofrancuskog prevesti na neki drugi strani jezik.

Velika *povijesno-civilizacijska* terminologija od koje je samo nekolicina primjera mogla ovdje biti navedena, ali koja je *bitna supstanca* starofrancuskog leksika, još je uvijek *terra incognita* kojom suvremeni leksikograf luta i koju treba sustavno istraživati. Tek kad osnovno značenje svih riječi, koje ona obuhvaća, bude otkriveno i identificirano, moći će se pristupiti izradi egzaktnih starofrancuskih rječnika i na temelju njih pisanju i istovrsnih rječnika na *strane* jezike, primjerice Starofrancusko-hrvatskog rječnika. Dok god ovaj uvjet ne bude ispunjen, kvalitetnih i pouzdanih starofrancuskih rječnika neće biti. Bio bi to konačni *zaključak* ove zabilješke.

2. *Starofrancuski rječnici*. Danas u leksikološkim istraživanjima, kao i u praktičnoj sveučilišnoj nastavi u Francuskoj i u nas, koriste se još uvijek najviše rječnici: R. G r a n d s a i g n e s d' H a u t e r i v e, *Dictionnaire d'ancien français. Moyen âge et Renaissance*. Larousse 1947 i A. J. G r e i m a s, *Dictionnaire de l'ancien français jusqu'au milieu du XIVe siècle*. Larousse 1968. Kojemu od njih dati prvo mjesto? Grandsaignes d'Hauterive! Jer on je pregledniji, jer on bilježi riječi abecednim redosljedom za razliku od Greimasova *Rječnika*, koji je izrađen u vidu etimoloških grozdova u kojima su riječi grupirane i povezivane po semantičkom kriteriju, što šteti preglednosti i otežava pronalaženje složenih i teže prepoznatljivih riječi i natuknica. Od mnogobrojnih primjera, nekolicina sljedećih odnosi se na:

a) *etimolojske grozdove i glavne natuknice*:

G r e i m a s 186: *destance* "nesklad", "nesloga" itd. u grozdu ili pod DESTER, mjesto abecednim redosljedom poslije DESTALENTER; 273: da bi se

pronašla imenica *estuee* "toplina", "vrućina", treba pregledati deset riječi u grozdu od ESTUVER, mjesto da je *estuee* označeno poslije *estudios*; 286: *fief* "leno", "feud" i sve izvedenice ove ključne riječi pod FIEU I; 350: *Guesme* "Judeja" pod JUIV mjesto poslije GUESLE 325; *loage* "iznajmljivanje", "nagrada", "plaća" pod LOER I mjesto poslije LO II 368; 437: *noiable* "poplavljiv", "utopljiv" pod NIER III mjesto poslije NOI II 439; 453: *omage* "vazalska vjernost", ključna riječ feudalne terminologije, pod OME, OMNE mjesto poslije OM II 453; *pigace* "šiljak", "vršak", "cipela sa šiljkom" pod PIC mjesto poslije PIFLE 490; 569: *roage* "kotači", "točkovi" pod ROE mjesto poslije ROABLE 568; 579: *salage* "solarina" pod SALER mjesto poslije SAIVE 579. Tu istu riječ veoma pregledno bilježi Grandsaignes d'Hauterive na str. 527; 602: *sodoieor* "vojnici plaćenik", "najamnik" pod SOLDEE mjesto poslije SODOIEMENT 599; 603: *solage* "pođenje", "taracanje"; "zemlja", "lo" pod SOLER I mjesto poslije SOLACE itd. pod SOLAZ; 673: *vidange* "pražnjenje", "čišćenje" pod VUIT mjesto poslije VIDAME 664.

b) *Netočnosti*. Jedna od karakterističnih nepreciznosti ne samo starofrancuskih nego i nekih rječnika suvremenog francuskog jezika sastoji se u tome što oni *ne navode* oblik riječi na koju se pozivaju. Tako npr. inače točni Grandsaignes d'Hauterive na str. 312 navodi: "*gai* normansko-pikardska grafija od GEAI", što međutim *nije* označeno ni u tom rječniku, ni u Greimasovu, a niti u novijem starofrancuskom rječniku J. B o n n a r d a / A m. S a l m o n a, *Lexique de l'ancien français*. Paris, Champion 1976¹ i 1982² koji se temelji na Godefroyovu velikom osmosveščanom *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle*, Paris, 1888. Ili, Greimas citirajući riječ *Goherele* 316 ukazuje na njezin oblik JOHEREL, koji *nije* zabilježen, ali ga registriraju rječnici Grandsaignes d'Hauterivea 368 u značenju "jaram", "ular" i Bonnard/Salmonov u tom istom značenju na str. 259.

Greimas 149: "*Crebe* n.f. vidi GREBE". Potonji oblik međutim *nije* označen, nego oblik GRECHE "jasle". Grandsaignes d'Hauterive točno bilježi *crebe* 144 vidi *grebe* 333, *greche* 333. Bonnard/Salmon 263 navodi samo *grebbe* "jasle".

Greimas 398 navodi: "*Massacre* n.m. 'mesnica', 'klanje' vidi MECECLE", što *nije* označeno. Grandsaignes d'Hauterive 389 bilježi *macecle*, *-cecre* = izvedenice od MAÇACRE, MASSACRE. Bonnard/Salmon 324 citira *massacre* a 311 *maceclerie* mjesto *macecle*.

Greimas 606: "*Sope* n.f. vidi CHOPE", što *nije* označeno. Grandsaignes d'Hauterive pak navodi oba oblika *sope* 544 i *chope* 109 "cjepanica", "kratka toljaga" itd. Bonnard/Salmon 84 bilježi *chope*, ali samo u jednom značenju "*houpelande*" "dugačka haljina širokih rukava". Ovaj primjer ujedno upozorava na još jednu *varijantu netočnosti*, a to su *neujednačene značenjske definicije* pojedinih riječi. Bez obzira na poznatu elastičnost između sadržaja i oblika starofrancuske riječi, bez obzira i na njezinu poznatu višeznačnost, *jedno* ili najmanje *dva temeljna značenja* moraju biti najpreciznije ustanovljena i

nedvosmisleno definirana. Drugim riječima, redosljed primarnih značenja ne smije, kolebajući se, oscilirati u različitim varijantama iz rječnika u rječnik, nego mora biti ujednačeniji, ravnomjerniji i jasniji. Ovdje spomenuta netočnost u nekim slučajevima stvara *nerješive* probleme pri prevođenju starofrancuskih riječi na strane jezike.

P r i m j e r i: *laie* n.f. Točna definicija temeljnog značenja ove imenice nije zabilježena ni u jednom od triju navedenih starofrancuskih rječnika. Tako Greimas 353 navodi značenja: "šumska staza"; "branjevina u šumi"; "dio drveta, pokadkad samo drvo". Grandsaignes d'Hauterive 374 *laie* I n.f. "cesta", "šumski put", "šumska staza", "proplanak", "čistina", "šuma". Bonard/Salmon 298 kao temeljno značenje citira "balega", "izmetine divljih svinja" a kao drugo temeljno značenje "kutija", "škrinja"/"ladica" (to potonje i Grandsaignes d'Hauterive 374), dok "šumski put" bilo bi osnovno značenje imenice *laiee* s.f. ibid. 298. O potonjoj pak imenici Grandsaignes d'Hauterive 374 kaže *laie* III, *laiée* n.f. kao LAI III "dar", "ostavština" 373.

Naque n.f. Greimas 432 i Bonnard/Salmon 349 bilježe "vrsta zlatne tkanine", dok Grandsaignes d'Hauterive 428 navodi samo jedno značenje "bale", "sline".

Sime adj.m. Greimas 597 upućuje na SETME "sedmi", Grandsaignes d'Hauterive 539 na SISME "šesti", Bonnard/Salmon 483 navodi značenje "lukav", "prepreden".

Taloche n.m. Dok Greimas 618 daje definiciju "mali štit", Grandsaignes d'Hauterive 553 navodi suprotno značenje "veliki pravokutni štit pješakā (pješadije)" kao *talevas*. Bonnard/Salmon 501 potvrđuje Greimasovu definiciju "mali štit", a *talevas* definira kao "vrsta štita" (500).

Neujednačenost u iskazu značenja pokazuje i ovaj primjer, iako u drugoj varijanti: od glagola *destendre* "raširiti" itd. Greimas 186 navodi *sedam* značenja, Grandsaignes d'Hauterive samo *jedno* značenje "ispustiti uzde".

Neki tehnički propusti: Greimas 314 ne navodi uopće značenje od *giser* n.m., nego samo etimologiju. Isti slučaj pridjeva *malingros* ibidem 387. *Infame* nije muškog, nego ženskog roda.

Greimasov rječnik sadrži nešto veći broj feudalnih termina nego Grandsaignes d'Hauterive, koji pak bilježi neke nazive kojih u prvom rječniku nema (botanički nazivi, numizmatički nazivi, poljoprivredni termini itd). No specijalni numizmatički, kulinarski i poljoprivredni termini iz XV. i XVI. stoljeća zastupljeni su u rječniku Bonnard/Salmonovu.

Ima riječi koje ne navodi ni jedan od ovdje spomenutih rječnika pa ni monumentalni Godefroyov Rječnik. Takva je npr. riječ *miramie* u izričaju *a miramie*, koji se, koliko je nama bar poznato, pojavljuje samo u *chantefable* "Aucassin et Nicolette" V. 4: *panturee a miramie*. Ovaj primjer pripada u leksički nepoznati, a leksikološki još neistraženi inventar starofrancuskog rječnika. Ali, "idealnog" rječnika nema, postoje samo kvalitetni i solidno izrađeni rječnici, ali i

oni mogu reproducirati samo jedan manji dio neiscrptive riznice, u ovom slučaju, starofrancuskog leksičkog bogatstva.

Zaključit ćemo: Starofrancuski rječnik Grandsaignes d'Hauterivea za leksikološki je i leksikografski rad praktičniji i korisniji od Greimasova i Bonnard/Salmonova rječnika, koji zahtijevaju dublje poznavanje starofrancuskog leksika. Aktualna leksikološka istraživanja moraju slijediti dvostruki cilj: 1. identificirati *temeljno* značenje nepoznate riječi i, 2. formulirati što adekvatnije i točnije definicije svih značenja riječi i njih navoditi u preglednom redosljedu njihovih vrijednosti: od temeljnih do sporednih značenja.

3. *Bibliografija*. Znanstveno-stručna literatura o određenom predmetu ili problemu *conditio* je *sine qua non* za njegovo daljnje istraživanje i proučavanje. Ona je jedinstveni transfer neophodno potrebnih obavijesti i podataka o predmetu izučavanja.

Starofrancuska leksikološka bibliografija može biti podijeljena u tri skupine tematskih jedinica: 1. djela *općeg* leksikološkog karaktera; 2. djela *semantičke, semantoleksičke i etimologijske* problematike pojedine starofrancuske riječi i, 3. djela *idioleksičke* prirode, koja se bave individualnim jezikom i rječnikom pojedinih pisaca ili pjesnika ili pak jezikom pojedinog anonimnog pisca, spjeva, traktata, *summe* itd.

Bibliografski pregled još upotpunjuju: - *predgovori* starofrancuskim rječnicima (Godefroyova, Grandsaignes d'Hauteriveova itd.) kao i predgovori etimologijskim rječnicima francuskog jezika, npr. G a m i l l s c h e g o v u EWFS-u, Heidelberg 1928, VII-XVIII, osobito IX-XVII ili Meilletova *Préface Bloch/Wartburgovu Dictionnaire Étymologique de la langue française*. Paris 1950, V-XV, posebice VII-XV. - *Specijalni rječnici* jezika istaknutih pjesnika i pisaca, kao što su primjerice *Wörterbuch zu Kristian von Troyes sämtlichen Werken*. Niemeyer. Tübingen 1966¹, 1964³ ili André B u r g e r, *Lexique complet de la langue de Villon, 2e édition*. Genève, Droz, 1974. i Pierre D e m a r o l l e, *Le vocabulaire de Villon. Etude de langue et de style*. tt. 1-2, Lille III, SRT, 1980. - *Duže ili kraće leksikološke bilješke* u različitim studijama i prikazima starofrancuskog jezika, kao što su P. G u i r a u d, *L'ancien français*. Paris P.U.F 1963. i *Le moyen français*. Paris P.U.F. 1963¹, 1966². Glava III 49-72 istog autora, Marcel G a l l i o t, *Études d'ancien français. Moyen âge et XVIe siècle*. Didier. Paris 1967, Lothar W o l f / W e m e r H u p k a, *Altfranzösisch. Entstehung und Charakteristik. Eine Einführung*. Darmstadt. *Buckgesell*. 1981, XII-291 itd.

Z a k l j u č i t i se može da je bibliografija zrcalna slika općih znanstvenih dostignuća i postignuća u svjetskim razmjerima. Ona pruža uvid u sve što je do sada urađeno, ali i upozorava na ono što još preostaje da se proučava i istražuje, u našem konkretnom slučaju, na području starofrancuske leksičke problematike.

Sljedeći pregled primjera, koje smo klasificirali po trima spomenutim skupinama, ukazat će na leksikološke teme koje se danas u svijetu obrađuju. Ujedno će oni pokazati i stil i način na koji su koncipirane svjetske bibliografije,

koje nisu našim istraživačima uvijek lako dostupne. Isto tako oni mogu služiti i kao temeljna orijentacija i mogući poticaj na pisanje d o m a ć e bibliografije starofrancuskih leksičko-leksikoloških i uopće starofrancuskih jezičnih, a i književnih radova i studija na veliku korist domaćih romanističkih istraživanja. *Quod est in votis.*

Skupina I: Gilles R o q u e s, "Notes de lexicologie française. A propos de quelques régionalismes au moyen âge." *Trav. de linguist. et de littér.*, XIV, 1976, n° 1, 105-117; Jacques C h a u r a n d, *Introduction à l'histoire du vocabulaire français*. Paris, Bordas, 1977, 210 ("Études"); M. B. Q u e m a d a, *Matériaux pour l'histoire du vocabulaire français, datations et documents lexicographiques*. Paris, Klincksieck 1978, XVIII-276 (*Publ. Centre d'ét. du franç. moderne et contemp.* 2° s., 10); Albert H e n r y, "Notules de lexicographie d'ancien d'oïl". *Zeitschr. f. rom. Philol.*, XCIX, 1983, 515-517; Christoph Josef D r ü p e l, *Altfranzösische Urkunden und Lexicologie. Ein quellenkritischer Beitrag zum Wortschatz des frühen 13. Jahrhunderts*. Tübingen, Niemeyer, 1984, VII-181 (*Beihefte z. Z. f. rom. Philol.*, 203).

Skupina II: Manfred H ö f l e r, *Untersuchungen zur Tuch- und Stoffbenennung in der französischen Urkundensprache*. Tübingen, Niemeyer, 1967, I-156; Jack Davis B r o w n, "Old French 'estre': A New Meaning". *Romance Notes*, XIV, 1973, 597-598; Christian S c h m i t t, "Cultisme ou occitanisme? Étude sur la provenance du français 'amour' et 'ameur'". *Romania* XCIV, 1973, 433-462; Helmut S t i m m, "Zur Lexicologie und Etymologie von laier 'lassen', 'delaier', 'aufhalten', 'säumen'". *Philologia romanica*, izd. M. Bambeck/H. Christmann, München, Fink, 1975, 371-385; Félix L e c o y, "Ancien français 'tresoir', 'entendre bien', 'entendre mal' ou autre chose?" *Romania*, XCVII, 1976, 107-117; Georges K l e i b e r, *Le mot "ire" en ancien français (XIe-XIIIe s.). Essai d'analyse sémantique*. Paris, Klincksieck, 1978, 488 (*Bibliothèque fr. et rom.*, s. A.: *Manuele et ét. linguist.* 41); Werner H u p k a, *Das Wortfeld "Schlagen" im Altfranzösischen unter besonderer Berücksichtigung der Entwicklung von "ferir"*. München, Fink, 1979, 359 str. (*Roman. monac.*, 20); Albert G r i e r, "Zwei altfranzösische Wörter aus der 'Bible moralisée' ('bracel', 'dementer')". *Zeitschr. f. roman. Philol.* XCVI, 1980, 117-122; Jean-Louis P i c h e r i t, "Afr. 'ombroier'". *Zeitschr. f. roman. Philol.* XCVI, 1980, 363-365; Duncan M c m i l l a n, "Es ou besesme". *Romania*, CII, 1981, 237-239; K. V. S i n c l a i r, "Old French 'Tour' = 'Pagoda'". *Zeitschr. f. roman. Philol.* XCIX, 1983, 13-15; Charles B r u c k e r, *Sage et sagesse au moyen âge (XIIe et XIIIe siècles). Études historique, sémantique et stylistique*. Genève, Droz, 1987, 486 (*Publ. rom. et franç.*, 175).

Skupina III: B. B a n i t t, *Le vocabulaire de Colin Muset*, RP. 20, 1966 (bez oznake stranice); Arnulf S t e f e n e l l i, *Der Synonymenreichtum der altfranzösischen Dichtersprache*. Wien, 1967; K. J. H o l l y m a n, *Le développement du vocabulaire féodal en France pendant le haut Moyen Âge*. Genève, Droz, Paris, Minard, 1957; Charles C a m p r o u x, *Lexicalische*

Untersuchungen zu "Girart de Roussillon". Tübingen, 1970, 867 (*Zeitschr. f. roman. Philol.*, 122); Helen N a d e r, "'Dolor, dolent et soi doloir': le vocabulaire de la douleur et la conception de l'amour selon Béroul et Thomas". *Romance Philology*, XXVI, 1972/73, 546-555; Phillis J o h n s o n, "'Huon de Bordeaux' et la sémantique de l' 'enfes'". *Zeitschr. f. roman. Philol.*, XCI, 1975, 69-78; Gerald H e r m a n, "Lexical Problems in the 'Chansons de geste'." *Olifant*, V, 1977/78, 197-202; Eitan B u r s t e i n, "Quelques remarques sur le vocabulaire de Guibert de Nogent". *Cahiers de civil. médiév.*, XI, 3, 1978, 247-263; H. P. S c h w a k e, *Der Wortschatz des "Cligès" von Chrétien de Troyes*. Tübingen, Niemeyer, 1979, XXI-824 (*Beitr. z. Zeitschr. f. roman. Philol.*, 149); Huguette L e g r o s, "Le vocabulaire de l'amitié, son évolution sémantique au cours du XIIe siècle". *Cahiers de civil. médiév.*, XXIII, 1980, 131-139; Yorio O t a k a, "Le vocabulaire du combat dans les lais de Marie de France". VIII Congresso Rencesvals, izd. Carlos Alvar/Victoria Ciriot. Pamplune, *Diput. foral de Navarra (Inst. Príncipe de Viana)*, 1981, 4°, 367-374; Dominique G e h a n n e, "Le vocabulaire amoureux dans les 'Tristans'". *Medievales*, n° 3, 1983, 68-75; Marie-Louise O l l i e r i suradnici, *Lexique et concordance de Chrétien de Troyes d'après la copie Guiot, avec introduction, index et rimaire*. Montréal Inst. d'Ét. médiév. de l'Université de Paris, Vrin, 1986, LXXI-209.⁵

---

⁵Svi navedeni podaci na temelju informativno iscrpne i bogate Bibliografije (*Bibliographie*) u izdanju *Cahiers de civilisation médiévale*, Université de Poitiers. Poitiers, od 1975. do 1982. godine.

*Vera Gerersdorfer: NOTES ON OLD FRENCH LEXIS**S u m m a r y*

The article contains three notes the author made while working on the lexical material for the *Old French-Croatian Dictionary*. They take up these points: 1. the study of Old French lexis, 2. Old French dictionaries and 3. the bibliography of lexical studies of Old French.

The *first* note reviews hitherto gathered results and draws attention to the shortcomings of two approaches employed in the study of the lexical problematic of Old French: the traditional "classical" and the individual scientific approach.

The *second* note contains a critical analysis of the quality of Old French dictionaries in respect to their applicability in practical lexical and lexicographic research.

The *third* note takes up the question of the necessity and need for a bibliographical presentation of results of research done on Old French.

Finally, the goal of the article is to broaden the narrow framework of Croatian scientific-professional publications dealing with the problems of Medieval French which has been in the constant limelight of research undertaken into the Romance languages.